

Vlade, kompanije i domaćinstva širom svet sve više prepoznaju energetska efikasnost kao prioritetno područje delovanja. Evropska unija je izričito definisala energetska efikasnost kao jednu od pet dimenzija u Strategiji Energetske unije, a IEA promovise energetska efikasnost kao „prvo gorivo“. I industrijske zemlje i tranzicione ekonomije računaju na višestruke prednosti unapređenja energetske efikasnosti u energetska i prerađivačka industriji, građevinarstvu i transportu.

Uprkos tome, značajan potencijal i dalje ostaje neiskorišćen. Prema nedavnom izveštaju IEA, u 2017. godini je zabeležena najsporija stopa unapređenja energetske intenzivnosti u ovoj dekadi, što dolazi posle dve uzastopne godine tokom kojih je prijavljeno usporavanje napretka u sprovođenju politike energetske efikasnosti.

Na Zapadnom Balkanu energetska intenzivnost je oko tri puta veća od proseka EU. Šest zemalja suočava se sa više prepreka za ulaganja u energetska efikasnost od drugih evropske nacija, poput nejasnog regulatornog okvira, nedostatka mehanizama podrške, visokih troškova finansiranje i manjka iskustva i kapaciteta vezanih za tehnologije i modele usluga. U tom kontekstu, povećavanje energetske efikasnost zahteva mnogo više od tehničkih rešenja, ciljanih ulaganja ili političke intervencije u sektoru, već zahteva dugoročan strateški pristup na nacionalnom nivou i, potencijalno, na regionalnom nivou.

Postavljanje odgovarajućih politika je od suštinske važnosti za realizaciju uspešnih investicija u energetska efikasnost domaćinstava, lokalnih kompanija i investitora i vlada. Pored (a) dizajniranja sveobuhvatnih i integrisanih paketa politika prilagođenih nacionalnim okolnostima, ovo uključuje (b) demonstriranu viziju i posvećenost vlada i (c) adekvatan kapacitet za sprovođenje i implementaciju.

Alati politike energetske efikasnosti su dobro uspostavljeni: propisi i standardi, tržišni instrumenti, podsticaji itd. Izazov predstavlja kako primeniti ispravnu kombinaciju politika u zavisnosti od nacionalnih okolnosti. Krojenje politike može biti dugotrajan proces, u kome lokalni stručnjaci i konsultanti treba da rade zajednički na proceni i odabiru odgovarajućeg pristupa.

Iz perspektive investitora - bilo da je u pitanju pojedinačno domaćinstvo ili velika fabrika - transparentna i dugoročna politika obezbeđuje potrebnu predvidljivost u pogledu procene troškova i povrata tokom procesa nabavke opreme za energetska efikasnost i izvođenja radova na renoviranju. Istovremeno, jasna strategija energetske efikasnosti olakšava integrisano planiranje sa ostalim nacionalnim i regionalnim politikama, na primer, sa klimatskom akcijom, sprečavanjem zagađenja vazduha, itd. Ovo može, zauzvrat, poslati ubedljiv signal za angažovanje međunarodnih finansijskih institucija i donatora.

Čak i pored ambicioznih mera, potencijal za uštede energije može biti izgubljen zbog pitanja

usaglašenosti. Adekvatan institucionalni kapacitet za primenu mehanizama monitoringa, verifikacije i sprovođenja (MVE) maksimizira efikasnost standarda i zahteva energetske efikasnosti. Postoji direktan uticaj na tržište za proizvode i usluge energetske efikasnosti, kada su dobavljači sigurni da sa usaglašavanjem neće izgubiti konkurentnost, čak suprotno – mogu dobiti komercijalnu prednost. Resurse, osoblje i obuku za MVE treba planirati na samom početku političkih programa – što je aspekt koja zahteva veću pažnju vlada i organizacija za podršku.

Regionalni program energetske efikasnosti na Zapadnom Balkanu

Prelazni mandat EBRD-a uključuje promociju ekološki prihvatljivog i održivog razvoja. Zeleni pristup ekonomskoj tranziciji (Green Economy Transition, GET) postavlja cilj od 40% zelenog finansiranja do 2020. godine. Banka je u celini na putu da postigne taj cilj, ali svaka zemlja / region napreduje drugačijim tempom. Za šest zemalja Zapadnog Balkana, EBRD je izdvojio 2,5 milijardi evra za zelene projekate od 2006. godine do danas, odnosno četvrtinu investicija u regionu. Rezultat su uštede emisija od 4,8 miliona tona CO₂ godišnje, jednake dvostrukim godišnjim emisijama CO₂ za proizvodnju energije u Crnoj Gori.

Poslovni model EBRD-a za zelene investicije se zasniva na tri stuba: ciljano finansiranje, tehnička pomoć i dijalog o politici. Takav je takođe i model vodećeg regionalnog programa EBRD-a: Regionalni program energetske efikasnosti (REEP) na Zapadnom Balkanu.

EBRD je pokrenuo ovaj program 2013. godine, uz podršku EU i bilateralnih donatora, i on je implementiran u bliskoj saradnji sa Sekretarijatom Energetske zajednice.

Vremenom, REEP se razvio u program vredan 420 miliona evra, koji ima za cilj da otkloni prepreke na putu ka održivoj energiji putem 1) finansiranja objekata, zajedno sa investicionim grantovima po potrebi, 2) tehničke pomoći partnerskim bankama (za kreditne linije) i opštinama (za ESCO) za podršku u pripremi projekata, 3) pomoći u izradi nacрта i usvajanju zakona i regulatornog okvira o energetske efikasnosti, u skladu sa *acquis*; od početka programa, REEP je isporučio 38 proizvoda usmerenih na poboljšanje regularnog okruženja za ulaganja u energetske efikasnost. Aktivnosti dijaloga o politikama pomogle su korisnicima u nekoliko ključnih oblasti:

1) Omogućavanje strateškog planiranja putem razvoja i implementacije Nacionalnog akcionog plana za energetske efikasnost (NEEAP), uključujući uvođenje inovativnih mehanizama, poput šeme obaveza energetske efikasnosti (EEO). NEEAP postavljaju specifične nacionalne ciljeve i mere (političke i fiskalne) za postizanje unapređenja energetske efikasnosti u skladu sa planovima i ciljevima EU. U skladu sa REEP-om, Albanija

je završila treći NEEAP, a Crna Gora procenjuje opcije miksa politika za svoj četvrti NEEAP. Specifičnim zadacima pružena je podrška Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji u izboru pristupa sprovođenju EEO šema ili alternativnih mera. Prepoznavanjem izazova oko implementacija člana 7 EED, EBRD i ECS su zajednički razvili Smernice za podršku zemljama u donošenju odluka i istraživanju optimalnih mera za postizanje potrebnih ušteda u krajnjoj potrošnji energije;

2) Unapređenje regulatornog okvira za energetske performanse zgrada, putem transpozicije Direktive o energetskim performansama zgrada (EPBD). Zgrade imaju visoki potencijal za uštede energije i puna implementacija EPBD predstavlja osnovu za postavljanje i realizaciju programa rehabilitacije zgrada. Podrška REEP-a doprinela je postizanju značajnih prekretnica u usaglašavanju sa EPBD u regionu, kao što je usvajanje Zakona o energetskim performansama zgrada u Albaniji i na Kosovu u 2016. godini (uključujući definisanje minimalnih energetskih zahteva u građevinarstvu). Podrška za implementaciju EPBD je u toku u Bosni i Hercegovini, Kosovu i Srbiji, s fokusom na sekundarno zakonodavstvo i Strategiju renoviranja zgrada.

3) Podrška tržištima za energetske efikasne opreme, putem razvoja politike javnih nabavki sa minimalnim zahtevima za energetske performanse. Javni sektor ima vodeću ulogu u implementaciji održive energetske prakse i promociji energetske efikasnosti putem modifikacije svojih operacija i demonstracije efekata, koji mogu uticati na ponašanje privatnih preduzeća i građana. Ovo je jedan od ključnih pokretača za razvoj tržišta energetski efikasne opreme. Integrisanje kriterijuma energetske efikasnosti u javnim nabavkama je ključni aspekt nacionalnog zakonodavstva. U skladu sa REEP, data je podrška za razvoj politika, smernica i kodeksa javnih nabavki energetske efikasnosti u Crnoj Gori i Srbiji.

4) Jačanje nadzora, verifikacije i sprovođenje (MVE) kroz kapacitet izgradnje državnih vlasti. Integritet standarda energetske efikasnosti zavisi od pouzdanih informacija i osigurnja usaglašenosti. MVE alati su od suštinskog značaja u ovom pogledu. U skladu sa REEP, crnogorski inspeksijski organi su obučeni o metodama nadzora za ekodizajn i energetske označavanje, uključujući pripremu standardizovane tehničke dokumentacije, inspeksijske kontrolne spiskove i alate za procenu.

5) Stvaranje ESCO tržišta obezbeđivanjem regulatorne osnove za primenu ugovaranja energetskih performansi (EnPC) u uličnoj rasveti i javnim zgradama. EnPC koncept ima sjajan potencijal kombinovanja zahteva za uštedama energetske efikasnosti u javnom sektoru sa znanjem i finansijskim resursima privatnog sektora. EnPC stimulišu tržište za efikasne tehnologije i omogućava troškovnu neutralnost. REEP aktivnosti u regionu

isporučile su model obrazaca ugovora (usvojen podzakonskim aktima u Srbiji), adresirale su šire zakonodavstvo (npr. usklađivanje PPP zakona), i obezbedile tehničku pomoć opštinama za pripremu projekata i tendera. Prve ESCO transakcije su već činjenica, a ESCO tržište se očigledno razvija, sa većim brojem pripremljenih, raspisanih i implementiranih projekata. U sklopu REEP-a, finansiranje EBRD-a od 302 miliona evra dostiže korisnike putem direktnih pozajmica privatnim i javnim subjektima i putem pozajmica lokalnih partnerskih banaka. Lokalne banke su ključne za davanje kredita malim i srednjim preduzećima i domaćinstvima u sektoru energetske efikasnosti i obnovljive energije. Ako se govori samo o najnovijem proizvodu, kreditnoj liniji za Zapadni Balkan, VBGEFF55, EBRD radi sa 13 banaka u pet zemalja, a očekuje se pridruživanje novih. Tokom prvih godinu i po dana VBGEFF je omogućio finansiranje i implementaciju više od 1.100 projekata energetske efikasnosti, što rezultira u uštedama primarne energije od 20.000 MWh godišnje. EBRD će nastaviti da čini svoje operacije što zelenijim, realizacijom postojećih aktivnosti i inovacijom svog poslovnog pristupa. Energetska efikasnost ostaje u osnovi napora banke da doprinese ciljevima Pariskog sporazuma i ciljevima čiste energije EU, i na taj način zadržaće centralnu ulogu u drugim vodećim programima i inicijativama, poput Akcionog plana zelenih gradova i Puta razvoja sa niskim udelom ugljenika za odabrane industrijske sektore.